

ĐORĐE NIKOLČIĆ, EDEN OD MALIH LJUDI INDUSTRIJE USNJA VRHNIKA, BREZ KATERIH INDUSTRIJA NE BI BILA TO, KAR JE BILA

Naselje Vrhnika, eno od mnogih naselij Slovenije, katere zgodovina ni popolnoma nič drugačna od ostalih, a vendar je. Vrhnika je namreč že zgodaj odigralo pomembno vlogo tako v gospodarskem, ekonomskem kot družbenem smislu, ki je svoj vrh dosegla po 2. svetovni vojni. Samo naselje se je takrat razcvetelo in razplamtelo v vseh svojih širinah. Vrhnika je postala naselitveno in zaposlitveno središče številnemu prebivalstvu, ki se je tu naselilo. Razlog pa je bil le eden. Nastanek ogromne Industrije usnja Vrhnika, katere gonilo je bila delovna sila iz celotne takratne Jugoslavije. Gonilna sila so bili pravzaprav mali ljudje, katerih življenja niso bila nič manj pomembna in nič drugačna od ostalih, a vendar so bila. Eden od malih ljudi je bil tudi, žal že pokojni, gospod Đorđe Nikolčič, katerega življenjska zgodba je srhljiva, po drugi strani pa polna ljubezni in veselja do življenja. Njegovo zgodbo bomo spoznali skozi intervju, ki je bil izveden na Vrhniki, pri gospodu doma, v kuhinji, 6. 3. 2012, in je trajal več kot dve uri. Gospod je večino časa govoril sam, saj je takoj, ko sem stopila v stanovanje, začel razlagati svojo trdo življenjsko zgodbo, in najbolje je bilo, da sem ga pustila, da preprosto, z malo usmerjanja, govori kar sam.

1. Koliko ste stari?

Sem letnik 1930, torej sem star 82 let.*

2. Spol

Moški.

3. Narodnost

Veš kaj, pravoslavne vere sem. Sem rekel, nikoli ne bom rekel srbske. Enkrat mi je en Srb rekel: »Pa šta si ti?« Odgovoril sem mu, da sem Srb, on pa mi je rekel, da sem Bosanec. Od takrat naprej govorim, da sem pravoslavac. Vsi so Bosanci, ampak nihče več noče biti Bosanec. Nikoli ne bom rekel, da nisem Bosanec. Meni je Slovenija vse. Zame je to duša. Ampak, da bi svojo mater zatajil, to bi bilo zelo žalostno. Meni se zdi neumno, da kakšen Slovenec reče, sram me je, da sem Slovenec. Jaz pa rečem, če sem Cigan, sem pa Cigan. Ne moreš zatajiti svoje matere, očeta.

4. Izvorni kraj

Sem iz vasi Peručica, ki je okoli 15 km oddaljena od Jajca. Okraj pa je Jezero.

Na Igu v 3. razredu osnovne šole - v tretji vrsti prvi z leve (*vir: privatna zbirka družine Nikolčič*).

5. Kdaj ste prišli na Vrhniko?

Na Vrhniko sem prišel leta 1949.

6. Kakšni so bili vaši motivi, da ste prišli na Vrhniko?

Razlogi so bili predvsem vojni, saj sem postal vojna sirota, ki so jo premeščali po različnih krajih in nato sem ugotovil, da mi Slovenija odgovarja. Drugače pa sem imel ogromno željo po učenju, saj sem bil pastirček in sem kmečka dela že obvladal, zato sem na vsak način želel v šolo. Motivi so bili tudi čustvene in osebne narave, saj sem nekaj let preživel na Igu, kjer me je imela gospodinja zelo rada in sem se želel šolati nekje v bližini Iga. Ko sem imel na izbiri tri izobraževalne ustanove, sem izbral IUV na Vrhniki, saj je bila ta Igu najbližje.

7. Kakšno je bilo takrat stanje v vašem izvornem okolju?

Ooo, to je bilo vse požgano. Tam so bile same lesene *bajte*, bile so zelo skupaj in zaradi vojne vse požgane.

8. Kako da ste prišli ravno za Vrhniko? Vas je sem napotil kakšen znanec? Kako ste dobili službo?

Pri petih letih me je dal oče k starejšemu možakarju C., daljnemu sorodniku, da bi me preživljal, saj je imel moj oče še dva otroka in gospod C. me je želel preživljati. Potem pa *nimam blage veze*, zakaj me je oče vzel nazaj. Med 2. svetovno vojno, ko sem bil star enajst let, sem postal vojna sirota, pa čeprav sem bil takrat z njima ... [*staršema*]. To je bilo v Mrkonjč Gradu. Če bi povedal, kje vse sem sam hodil ... Preden sem prišel do družine D., sem begal, kakor sem se znašel, tudi širša družina me ni mogla vzeti. Stric me ni mogel obdržati, ker je imel od bratov cel kup otrok. Njegova žena je rekla, da še svojim otrokom nima

dati *kaj za jest*. Jaz ji ne zamerim, ji nisem popolnoma nič zameril. Ko me je nagnala, me je stric peljal h kmetu, potem me je pa tisti kmet pustil tam in šel, ker sem bil tako brez moči. Rekel je, da me ne more vzeti. Nato so me dali k dvema bratoma. Tri dni je trajalo, da so mi dali jesti, potem sem pa spet odšel k drugi *bajti*. Imenovali so se družina B., ampak tam sem bil kratek čas, ker sem zaspal in mi je ušla krava, zato so me nagnali. Nato sem spraševal naokoli, kje bi kakšnega pastirčka *rabili* in takrat sem srečal enega možakarja in sem ga lepo pozdravil. Dobro se spomnim, kot bi bilo danes. Vprašal sem, kje bi *rabili* nekoga za pastirčka. Gospod je rekel: »Vidiš ono kučo gore, tam mu je sina bomba raznesla. Tam te bodo sigurno vzeli.« To je bilo pri družini D. in tu sem se imel bolje, kot bi bil doma. Nikoli me niso udarili. Če sem kaj izgubil, je šel gospod D. z mano, da sva to našla, ampak nikoli me ni udaril. Oba sta bila dobra človeka. Tu sem pasel ovce, pa koze, krave, konje, vse živali, kar sem mogel. Meni je narava tako pomagala, da si ne moreš predstavljati. Koliko sem jaz pretrpel! Ampak največ let sem bil pa pri dobrih ljudeh. Bog ne daj, če bi bil pa pri slabih ljudeh, pa danes ne bi bil več živ, ker ti te lahko čisto uničijo.

Kot vojne sirote so nas po vojni poslali gor [v Slovenijo], da se preživimo, da se naučimo delati in pisati. Večinoma so šli na kmete, za pastirje, meni je pa strašno ustrezala šola. Še ko smo bili v Mrkonjič Gradu, so me vprašali, če sem vpisan na list vojnih sirot, ki naj bi šle v Slovenijo, vendar nisem bil, ampak se je vseeno javila neka gospodinja, ki je rekla, da bo odgovarjala zame, zato sem šel na tovarnjak. S tovarnjaki smo nato prišli do Banja Luke, nato pa z vlakom v Slovenijo. Bilo nas je za cel vlak. Zvečer smo prišli v Kamnik. Tam so nas skopali, fante in *punce*, nato pa nas ostrigli na balin.

Še danes se smejimo, da smo bili kot obrite kure. Preoblekli so nas. Naslednji dan pa smo šli proti Dolenjski. Peljali so nas v šolo Trebnje, kjer smo prenočili. Nato so nas ene odpeljali v Mokronog, druge pa drugam; vendar si nisem mogel zapomniti, ker nisem znal jezika, bil sem nepismen, star petnajst let, čeprav sem *izgledal* star devet let. Potem smo šli spet na vlak in prišli v dom, kjer nam je ženska govorila v srbohrvaščini. Po nas so prišli kmetje iz raznih dolenjskih vasi. To je bila takrat takšna kolobocija. Ne vem, na kakšen način je kakšen kam šel; jaz vem, da sem prišel h kmetu, ki me je dal zvečer v *štalo* ležat. Potem so eni pobi že tisto noč pobegnili, jaz pa sem hotel samo: šolo, šolo, šolo. Meni pa kmet ni dovolil v šolo, saj je rekel, da moram pasti in pri njem delati. Jaz pa sem hotel v šolo. Nato sem zbežal s kolegom, ki je zdaj na Jesenicah, njega je celo gospodar tepel. Šla sva kar po železnici. In sva prišla do vojaške straže. Tam so naju na mostu vprašali, kam greva, pa sva rekla, da nama strici pišejo, da naj prideva nazaj, da se bojijo za naju. To sva se zlagala. In potem prideva dol in so nama rekli, da naj greva kar ves čas po železnici. Ne po tirih, ampak zraven, nato pa bova videla velike rdeče hiše. Tam je bila vojaška komanda, kjer so nama dali hrano. Potem so nama dali stražarja, da naju je peljal do milice, to je bil KNOJ. Vem, da smo šli peš čez Krko v Novo mesto, tam pa so se mi kar sline cedile, toliko je bilo hrane. Prvič sem jedel zeljno solato. Takoj so ugotovili, da sva zbežala in na vsak način so naju hoteli prepričati, da bi nekoč postala oficirja. Oba s kolegom sva tam ostala tri dni. Nato so naju vprašali, če greva nazaj v Ljubljano v šolo. Prideva v Ljubljano in tam so nas spet zbiral in nato je prišla spet tista ženska, ki je bila zraven, ko so me pripeljali z vlakom. Sedla je zraven nas in tako lepo je govorila kot nobena mamica. Rekla je tudi, da greva jaz in Milenko na Ig, da se bova naučila

pasti in šla v šolo. Rekla je, da če bo vsaj kaj malega narobe, bo prišla po naju. Potem sem prišel na Ig h kmetu. To je bilo še vse leta 1945. Star sem bil petnajst let. Tam sem naredil tri razrede. Četrti razred pa sem končal potem v Preddvoru, ko sem odšel iz Iga v Dom BIH, kjer so bile samo vojne sirote. Na Igu sem se imel lepo. Z Iga sem šel zaradi tega, ker so mi *enkrat punce* tam rekly: »Đorđ, bejš gledat film.« Jaz pa nisem imel denarja, ampak ker je bil film zastonj, sem ga šel gledat. Ker je bil predolg, sem zamudil domov. Mama je bila huda, ker bi mogel krave nakrmiti. Nato me je samo dvakrat udarila, saj ni bilo Bog ve kaj, to ni niti bolelo. Mamo sem imel rad, zelo sem ji bil hvaležen in večkrat sem rekel: »Bosanskega je rodila, slovenskega je pa vzgojila.« Za udarce sem povedal svojemu kolegu. On je šel pa naprej povedat zelo ostru učiteljici J. L., ta pa me je poklicala: »Đorđ, pojdi sem, ti mi vse po pravici povej kaj, kako je bilo, nič se ne boj.« Jaz sem se v cerkvi, šoli, v partiji učil vedno samo resnico govoriti. Tudi svoje otroke sem učil tako. Tako je o tem udarcu slišala upravnikova žena, ker upravnika ni bilo. Povedal sem ji, da me je mama tepla, ker sem zamudil. Vprašala me je, če bi rad šel od družine. Rekel sem da, ker kmečko delo že poznam iz Bosne in ker sem se tukaj še izpopolnil, si želim naprej. Šel sem v Preddvor. Ko sem prišel v Preddvor, smo tam govorili v srbohrvaščini in morali smo pisati v cirilici. Tovarišici sem rekel, da jaz ne znam cirilice pisati in lahko sem pisal v latinici. Ko je prišel na vrsto zaključni izpit, pa je bila spet obvezna cirilica. Tovarišem v komisiji sem zopet rekel, da ne znam cirilice, da se je nisem učil, saj ko sem bil dva ali tri mesece v Preddvoru, sem pisal latinico. Tovariš je rekel, naj pišem srbohrvaško v latinici. Ko sem končal šolo, so nas poslali med poletnimi počitnicami v brigado, to je bilo leta 1948. Ko sem prišel iz brigade, smo morali vsi, ki smo na-

redili četrti, razred nazaj v Sarajevo. Ampak jaz sem hotel nazaj v Slovenijo. Tako smo odšli v Sarajevo iz Doma BIH iz Preddvora in iz Doma BIH z Vranskega. Vsi so jokali, ko smo odšli v Sarajevo, tudi osebje, saj so bile tudi slovenske učiteljice in kuharice. Vsi smo jokali, ker smo bili taki prijatelji. Hoteli smo nazaj v Slovenijo, predvsem tisti, ki smo bili v Preddvoru. V Sarajevu so nas nato začeli spraševati, kdo se bo prijavil v Beograd v vojaško šolo in jaz tega nisem hotel. Potem je ženska vprašala, kdo bi šel v avtomehanično šolo v Sarajevo. Tudi tega nisem hotel. Tretji dan pa so vprašali, kdo si želi iti v železarsko šolo na Jesenice. Drli smo se: »Očemo, očemo.« Nato smo šli v Zenice, kjer smo tri dni čakali, da prišli so še drugi iz Bosne. Tam smo delali, potem pa odšli na Jesenice. Ko smo prišli na Jesenice, so nam dali iz železa zvite kvadrate in še druge like in priznam, da nisem naredil tako, kot je bilo potrebno. Rekli so, da kdor ne bo naredil izpita, bo šel v Preddvor. Rekel sem: »Ooooo, hvala Bogu.« Ko sem prišel v Preddvor, so me bili vsi zelo veseli. V Preddvoru so zopet spraševali, kdo gre v železarsko šolo v Maribor, kdo gre v tovarno lesa Bled in kdo bi šel za usnjarka na Vrhniko. Želel sem si na Vrhniko. To je bilo leta 1949. Jaz sem šel samo zaradi Iga na Vrhniko. Ko sem nato prišel na Ig na obisk, je gospodinja rekla: »Ooo, lejga lejga, sem gruntala, gruntala, al si taprav al nisi.« Rekel sem: »Seveda, seveda mati, da sem taprav.« Ona pa je rekla: »Lejga, lejga, ta je pa čist taprav Ižanc.« Edino, kar lahko rečem je, da sem v življenju veliko dal čez, velikokrat sem bil lačen, ampak kamorkoli sem prišel, sem se moral prilagoditi tistemu kraju. Ti se moraš prilagoditi kraju, ne kraj tebi. Prilagoditi se moraš narodu, ki tam živi. Nato sem prišel v usnjarno na Vrhniko in tukaj ostal. Tu sem naredil usnjarsko šolo, čeprav me je zelo vleklo za avtomehanika. Ampak zaradi bližine Iga sem ostal na Vrhniki.

9. Kako je bilo s stanovanjem? Ste ga izbrali sami, ste dobili izbranega?

Ko sem prišel delat v IUV, sem dobil stanovanje »Pri Tomšiču« [lastnik IUV-ja], nasproti tovarne. Tam nas je živelo veliko. V tej hiši je stanoval lastnik in mi ostali. Jaz sem takoj dobil zaupanje, saj sem tako rekoč zaupal drugim in oni meni. V tej hiši sem potem živel, dokler se nisem poročil z žensko, ki prihaja iz Blatne Brezovice. Tu sem torej živel do leta 1955. Nato sva se za devet let preselila v majhno hišico, tam čez most, kjer je danes blok v Gradišču. To hišo sem dvakrat želel obnoviti, pa mi niso omogočili. Hiša je bila v resnici zelo neuporabna, saj ni imela ogrevanja, dan in noč sem imel odprta okna, ampak je spodaj malo drugače kot voda stala, saj je bil zraven potok. Moj sin Niko je imel kurja prsa, segrevalo se je na žagovino sredi sobe, voda je tekla po stenah, v kuhinji na štedilniku je mleko zmrznilo. Včasih je bila ta hiša kurnik. Leta 1964 pa smo se preselili v Mercatorjev blok na Vrhniki, ki je bil delno od občine delno pa od usnjarne. Usnjarna je ta blok kupila za svoje delavce. Poleg Mercatorjevih je imela usnjarna še dva bloka na Lošči in dva ljubljanska bloka zraven bencinske črpalke na Vrhniki. Tam sem v resnici želel živeti s svojo družino, vendar me je kolega ob oddaji prošnje za blok ogoljufal in tako smo potem prišli v Mercatorjev blok.

10. Ste si Vrhniko поблиžje ogledali, še preden ste prišli živeti sem?

Ne, ko sem prišel leta 1949 na Vrhniko, sem bil tukaj prvič. Še ko sem bil na Igu, smo imeli enkrat izlet na Vrhniko, ampak mene gospodinja takrat ni pustila iti. Meni je bilo zelo žal, saj so šli peš in hodili okoli dve uri.

11. S kom ste prišli na Vrhniko?

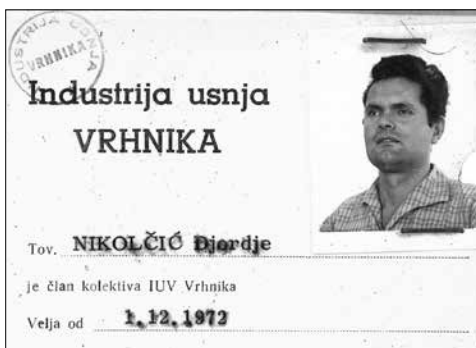
Na Vrhniko nas je prišlo več iz Doma Bosna, čeprav se prej nismo dobro poznali.

12. S koliko prtljage ste prišli?

Kakšna prtljaga ... Bili smo bos, na sebi smo imeli samo hlače. Prišli smo čisto brez vsega, saj smo bili vojne sirote, ki nismo imele nič.

13. Kakšna dela ste opravljali na Vrhniki?

Na Vrhniki sem celo življenje delal v IUV-ju. Delal sem vse od A do Ž.

IUV izkaznica (vir: zbirka družine Nikolčič).

14. Ste bili za ta dela kvalificirani?

Za ta dela sem bil kvalificiran.

15. Ste se po prihodu na Vrhniko še kaj dodatno izobraževali na kateremkoli področju?

Na Vrhniki sem se izobrazil za usnjarja v ŠUG-u, Šola učencev gospodarstva. To je bilo v Mrakovi osnovni šoli, kjer je bila vajenska šola za usnjarje, šuštarje, tišlerje, električarje, avtomehanike ... Nato sem opravil še nekatera predavanja.

16. Ali ste bili poročeni ob prihodu na Vrhniko?

Ob prihodu na Vrhniko sem bil star devetnajst let. Leta 1953 sem spoznal svojo ženo,

potem sva se leta 1955 poročila. Spoznala sva se v Verdu, ko sem jo ogovoril. Rekel sem ji: »O, kako je ženka?« Ona pa mi je odgovorila: »O, o, bo mož.«

17. Ali ste si vi osebno želeli priti na Vrhniko? Zakaj da/ne?

Želel sem si priti na Vrhniko, saj sem si želel šole, predvsem pa sem želel biti v bližini Iga.

18. Ko ste prišli na Vrhniko, ali je bilo tu približno tako, kot ste si predstavljali, da bo? Zakaj da/ne?

Nič si pravzaprav nisem predstavljal, samo da sem v Sloveniji, se šolam in sem blizu Iga.

19. Ali je mesto Vrhnika zadovoljila večino vaših vsakodnevnih potreb in opravkov ali ste tu kaj izredno pogrešali?

Nikoli si nisem pozelel ničesar drugega. Taka kraja kot sta Vrhnika in Blatna Brezovica sta prilagojena vremenskim nevšečnostim. Vsepopšod prihaja do škode zaradi ujm, tako zaradi sonca ali povodja, snega, medtem ko ti kraji so pa res ugodni.

20. Kako ste se počutili med domačini na Vrhniki?

Čisto nič drugače se nisem počutil, čeprav nisem bil domačin. Težko je danes povedati, kako je to bilo. Če bi bil tvoj ded še živ, bi ti lahko povedal. On bi rekel, mi smo se skupaj borili, vsi proti okupatorju, ne pa zdaj drug proti drugemu. Ko sem prišel na Vrhniko, se nisem družil samo s svojo etnično skupino. Jaz sem se počutil, kot da bi bil tukaj doma. Meni je pokojni učitelj rekel, da ker sem starejši, moram malo poskrbeti za Bosance. Mene so imeli radi tako naši kot tisti [Vrhničani]. Vsi in z vsemi sem se družil ne glede na etničnost. Bosančki so se me držali,

Na prvi deski, g. Nikolčič sedi spredaj desno (foto: zbirka družine Nikolčič).

saj sem edini znal tolmačiti. Nikoli nisem ne Slovence ne nobenega drugega človeka imel za sovražnika. Sem človek, ki se prilagodi in tako sem se hitro navadil na življenje na Vrhniki. Gre bolj za vprašanje, med kakšne ljudi prideš. Če je družba taka, da te ne mara, da se obrača stran od tebe, da laže, se je raje izogni. Stvar je v tem, da je bilo takrat drugače kot danes. To je bil en režim in temu režimu smo se morali vsi vdati. Ne pa danes, ko veliko ljudi krade. Drugače pa se mi v življenju ni delala velika krivica, čeprav so mi v usnjarni iz hinavščine postavljali tudi sabotaže.

Tudi v popoldansko življenje sem se popolnoma vključil. Delali smo udarniško, vse smo delali skupaj. Nikoli nisem imel občutka, da me kdo zapostavlja. Tudi jaz nikoli nisem nobenega obsojal, če je pa kdo jezikal, sem ga pa hitro zatrl. Vsi smo bili eno. Na Vrhniki so bili študentje, ki so bili bolj šolani kot mi, ampak vseeno smo bili takole [*obe roki stisne*] povezani, kot bi bili sošolci.

21. Menite, da znotraj vaše družine prihaja do medgeneracijskih konfliktov zaradi različnih načinov življenja, tradicionalizma, saj so vaši otroci rojeni tu, vi pa izhajate iz drugega okolja?

Ne. Menim, da v naši družini ni in ne pri-

haja do takih vrst problemov. Ko sem šel dol *[Bosna]* na dopust z otroki in ženo, smo srečali popa. Vprašal nas je, kako smo; potem je pa še vprašal, zakaj nisem dal otrok v njihovo Cerkev. Rekel sem mu, da ko bodo polnoletni, naj delajo, kar hočejo, jaz jih ne bom z ničimer posiljeval. In to sem ves čas govoril. Po polnoletnosti naj delajo, kar želijo. Čeprav je bila moja žena Slovenka, to nima nobenega vpliva na to, kako sem jih vzgajal. Vsekakor je k temu pripomogel tudi režim, ki je prikrival nacionalnost, Cerkev pa si ni upala nič oporekati.

22. Se vam je ob prihodu na Vrhniko zdelo, da je priselitev začasna ali stalna?

Meni je najbolj hinavsko in zoprno, ko me sprašujejo: »Pa kdaj boš šel dol *[Bosna]*?« Pa rečem: »Kam dol?« Vsake toliko časa grem, ampak jaz imam družino tukaj, vse imam tukaj. Mislim, da so moji prijatelji, ki so prišli kasneje, imeli občutek, željo, da bodo ostali za stalno. Meni pa je bilo pomembno le, da čim prej dobim sina. Mi smo bili samo trije, in ker sem med vojno ostal sam, sem si želel družine.

23. Kaj pa menite danes?

Še vedno menim, da je to za stalno.

24. Kaj je razlog, da boste tukaj ostali?

Slovenija mi je vse. Poleg tega pa imam tukaj svojo družino in ljubezen.

Dorđe Nikolčič je ostal na Vrhniki, ostal je tam, kjer je bil doma, kjer je imel družino in vso ljubezen. Je dokaz človeka, ki je v ži-

Na tržnici z ženo Terezijo - na njegovi desni
(foto: zbirka družine Nikolčič).

vljenju prehodil trnovo pot, a ostal je zvest svoji dobroti, veselju in ljubezni. Gospod je bil mnenja, da se mu v življenju skoraj ni godila krivica, pa vendar se s tem ne morem popolnoma strinjati, saj takega, večkrat krivičnega življenja ni izkusil vsak in tega bi se morali zavedati vsi. Tako kot gospod Nikolčič bi moral vsak posameznik pri sebi premisliti, da je pravzaprav vse odvisno le od ljudi, in če so ti dobri oz. si dober tudi ti, ti bo v življenju še dobro. Ker je to le ena od zgodb številnih bolj ali manj podobnih zgodb ljudi, ki so svojo energijo pustili v Industriji usnja Vrhnika, menim, da so prav te zgodbe tiste, ki so prispevale k raznolikosti Vrhnike. Vendar časi so se spremenili, Vrhnika se je spremenila. Upam, da bo Vrhnicanom nekoč spet prišlo naproti nekaj, kar jih bo tako povežalo in hkrati razveseljevalo, kot je bil to čas mogočne Industrije usnja Vrhnika.

*Dorđe Nikolčič je bil rojen 12. 2. 1930, umrl je 7. 9. 2012